

Återgå och återuppta: vikten av pågående relationer och lekar i barns val av aktiviteter i fritidshem

*Maria Hjalmarsson, Karlstads Universitet & Sanna Hedrén,
Linköpings Universitet*

© Författarna

<https://doi.org/10.3384/ecp202.5>

Inledning

Leken har historiskt haft en odiskutabel ställning i fritidshemmets verksamhet (Holmberg & Kane, 2020). Lekens förändrade status var en farhåga när läroplanen reviderades och fritidshemmet år 2016 fick ett förtydligat undervisningsuppdrag (Nordqvist, 2022). En vid definition på barns lek är att det är självvalda, egenmotiverade aktiviteter utan något förutbestämt mål eller syfte (King & Howard, 2016). Med en sådan definition blir det intressant att närmare undersöka vad barn väljer, hur de väljer och varför de väljer aktiviteter eller lekar. I den här texten vill vi visa barns egna perspektiv på sina val av lekar och aktiviteter i fritidshemmets fria lek. Barns perspektiv på val av aktiviteter ger ökad förståelse för barns behov och intressen i fritidshemmets undervisning, vilket är centralt för lärare i fritidshem för att kunna erbjuda barnen en meningsfull fritid. Huruvida den fria leken i pedagogiska institutioner verkligen existerar har diskuterats i tidigare forskning, utifrån frågor om hur fri den fria leken egentligen är. Vi gör inga anspråk på att ta ställning i den frågan, men skiljer på barns val att delta i lärarledda aktiviteter och barns val av aktiviteter i oplanerade, fria, stunder i fritidshemmets vardag. Den styrda delen är lärarledd, medan den fria leken syftar till att barn själva utifrån behov, initiativ och intresse ska få välja vad de vill göra. Det riskerar att det endast är den styrda delen som omnämns, utvärderas och tillmäts värde i kvalitetsarbetet. Men den fria leken är minst lika viktig, om inte ännu viktigare, för fritidshemmets möjligheter att tillgodose barns rätt till en meningsfull fritid. För att kunna uppmärksamma och utvärdera den fria lekens potential, behövs ökad kunskap kring barns preferenser och val och vad som initierar och ger bränsle åt barns lek.

Syftet är att, utifrån barns perspektiv, bidra med kunskap om barns val av aktiviteter och sysselsättning i fritidshemmets fria lek. Frågeställningar är:

- Vad framträder som betydelsefullt i barnens utsagor om sina val av aktiviteter i den fria leken?
- Vilka villkor omgärdar barnens val av aktiviteter i den fria leken?
- Hur kan lärare i fritidshem stödja och stimulera barnens egna val av aktiviteter?

Forskning kring villkor för barns lek i fritidshem

King och Howard (2016) belyser politiska diskussioner i Storbritannien och Irland, som betonar lek som en fritt vald och inneboende motiverad aktivitet. En utmaning som professionella ställs inför när de bereder utrymme för och iscensätter lek, är olika synsätt på lek som en början, en process eller ett resultat. Detta riktar ljuset mot frågan om lekens syfte och om den ska orienteras mot mål eller process (Skundberg, 2022). Att ge barn möjlighet att själva välja aktivitet bidrar till deras välbefinnande, då egeninitierade lekar ofta innebär lägre krav och färre risker att misslyckas (King och Howard, 2016). Kane (2015) redogör för relationen mellan hur lärare i svenska fritidshem och engelska out-of-school playwork clubs talar om lek och vilket slags lek de ger utrymme för. Lärarna i Sverige var färgade av en skoldiskurs som innebar att leken var påverkad av relationen till lärande, medan personalen i England snarare införlivade en playwork-diskurs genom att de valde att inte intervensera i leken. Den gemensamma nämnaren mellan de båda kontexterna var att barnen positionerades som att de var i behov av lek och att personalens uppgift var att skapa utrymme för den.

Det som ofta benämns som den fria leken, i betydelsen lek och andra aktiviteter som barnen har initierat på egen hand och som saknar direkt lärarleddning, har företrädesvis fokuserat barns förmåga att välja hur, med vem och vad de engagerar sig i när de själva

får välja. Det är sedan länge känt att lärare i fritidshem upplever en ambivalens i relation till frivillighet och styrning som är sprungen ur deras ambition att både ge barnen möjlighet till fri lek och fria aktiviteter och samtidigt bedriva en verksamhet som svarar mot läroplanens mål (Hjalmarsson, 2013). Liknande mönster framkommer i Holmberg (2018) som klarlägger spänningen mellan fritidshemmets särpräglade drag av individuell frihet och individuellt ansvar liksom mellan barninitierade och lärarledda aktiviteter. Denna spänning medför att lärarna förväntas bereda utrymme för såväl målrelaterat lärande och planerade aktiviteter som fri lek och barnens spontana initiativ. För barnen får det till konsekvens att de förväntas utöva demokratiskt medbestämmande över verksamheten och samtidigt vara tillgängliga för lärarnas styrning och kontroll. Även Haglund (2015) beskriver fritidshemmet som en plats där lärarna bereder barnen möjlighet till inflytande och delaktighet, särskilt under den fria leken. Lärarna tenderar emellertid att prioritera vuxenperspektiv i planering av tematiska aktiviteter vilket hindrar barnens möjligheter att skapa sina egna erfarenheter. En studie genomförd utifrån en modell för aktionslärande med fritidshemsarbetslag sätter ljuset på lärares normativa föreställningar om barn i den fria leken. Ett av arbetslagen uppfattade att barnen var så pass styrda av kompisarna under fri lek, att ett utvecklingsarbete initierades i syfte att stötta barnen att välja aktivitet mer självständigt och med mindre påverkan av kompisarnas val. Barnens förmåga till sådana val framstod som något av ett ideal (Hjalmarsson & Söderström, 2014). I Lagers (2020) studie om fritidshem som olika institutionella rum, framställs också ett fritidspedagogiskt ideal i form av barns möjligheter, förmåga och vilja att välja nya aktiviteter och skapa nya relationer. Utifrån dessa resultat framhålls vikten av fortsatt forskning med fokus på barns perspektiv och erfarenheter av inflytande över aktiviteterna, för att ytterligare förstå vad som är viktigt för barn.

Barns perspektiv

Lärare kan se barnen som samarbetspartners och tillmäta deras perspektiv stor betydelse i planering av fritidshemsverksamheten, samtidigt som barnen kan ha en underordnad roll. Beroende på om lärarna initierar planering utifrån sin egen eller barnens synvinkel, kan barnen endera ses som objekt eller som aktiva deltagare i planeringsarbetet. Ett utforskande av mer informella metoder för att få kunskap om barns intressen kan leda till en förändring från att enbart fokusera på barnens perspektiv till en genuin strävan att förstå barnens synpunkter (Ljusberg, 2023). Barns egna berättelser om sin fritidshemsvardag visar att de föredrar aktiviteter som tillåter påtagligt självbestämmande och mindre vuxenledning, främst i termer av fri, ostrukturerad lek. Möjligheter till deltagande ges bland annat inom ramen för formella processer såsom att rösta, presentera idéer och att använda en så kallad förslagslåda. Barnen lyfter även fram att deras deltagande involverade individuellt beslutsfattande i linje med deras preferenser, och att fasta rutiner och strukturerade eftermiddagsaktiviteter utgjorde de främsta hindren för delaktighet (Elvstrand & Närvänen, 2016).

Att välja handlar inte enbart om aktiviteten i sig utan även om platsen för leken, tillgängliga resurser och hur andra ska involveras, vilket påverkar barns perspektiv på val när de leker (King & Howard, 2014a). Barn kan uppleva engagemang i lek även om de inte har fullständiga valmöjligheter i leksituationen. En förståelse som innebär att en viss begränsning av val i leken inte medför en uppfattning bland barnen att de engagerar sig i inte är lek, kan barns uppfattningar om val förhandlas snarare än att alltid vara fixerade. Detta betyder i sin tur att val kan påverkas både negativt och positivt av olika miljöer, och särskilt av olika barn och vuxna (King & Howard, 2014a; 2014b)

Både den lärarledda och den styrda leken är viktig för att erbjuda barn en meningsfull fritid, vilket är ett av fritidshemmets huvudsakliga uppdrag. För snart 30 år sedan rapporterade Flising (1997) att för barn på fritidshem innebar meningsfull fritid att ha någonstans att vara, att ha något att göra och att umgås med kamrater. Kamratrelationernas betydelse för känsla av meningsfullhet i fritidshem framkommer även i Dahl (2011) liksom i Lager och Gustafsson Nyckel (2022) som därtill understryker att när det saknas externa strukturer som stödjer barns meningsskapande, tenderar meningsfull fritid att bli barnens eget ansvar.

Teori

King och Howard (2016) presenterar ett argument för att omdefiniera begreppet lek, som går bortom en traditionell idé om lek som enbart en fritt vald aktivitet. För att ett barn ska uppleva att leken är fri, kan den inte innehålla några förbestämda mål eller utfall och den ska drivas av barnet egna, inre motivation. De pläderar för att fri lek tillfredsställer tre basala psykologiska behov hämtade från Self-Determination Theory (SDT); kompetens, samhörighet och autonomi, och som bidrar till barnets känsla av välbefinnande och meningsfullhet. King och Howard (2016) menar att barns lek i institutionell miljö rör sig i ett kontinuum avseende barns möjligheter till val: inget val, kontrollerat (vuxenstyrt) val och självständigt val. I institutionella miljöer för barn, likt fritidshemmet, rör sig barns lek genom hela spektrat av olika val och möjligheter till självständiga val. King & Howard (2016) presenterar begreppet anpassningsbart val istället för fria val och menar att yttre faktorer (resurser, miljöer, socialt klimat) och inre motivation alltid kommer att påverka och reglera barns val i och av lek i institutionella miljöer. Begreppet anpassningsbart val presenteras som ett sätt att tillgodose individuella barns behov av känsla av kompetens, samhörighet och autonomi, och att justera valmöjligheterna för att underlätta deras lärande och utveckling. Egen-initierad lek innehåller färre krav och färre risker att misslyckas, vilket bidrar till att tillgodose de nämnda grundläggande behoven, som i sin tur bidrar till barnets välbefinnande.

Metod

Det empiriska materialet består av gruppintervjuer med sammanlagt drygt 50 barn från förskoleklass till årskurs tre. Barnen är fördelade på tre olika fritidshem och representerar både stad och landsbygd. I resultatredovisningen benämns dessa fritidshem som Bofinken, Måsen och Tranan. Intervjuerna föregicks av upprepade observationer av lärarledda aktiviteter och barnens egeninitierade aktiviteter och fokuserade frågor om styrning och frivillighet, och relationer både mellan barnen och mellan barn och lärare i olika situationer i fritidshems vardagen. När intervjuerna ägde rum hade barnen därmed redan träffat oss vid flera tillfällen. Det som förenade de tre fritidshemmen var den åldersmässiga heterogeniteten bland barnen och att de slutade den obligatoriska skoldagen, och därefter kom till fritidshemmet, vid olika tidpunkter under eftermiddagarna. Skillnaderna mellan fritidshemmen rörde främst de lokalmässiga förutsättningarna, lärarnas varierade utbildningsbakgrund och att verksamheterna organiserades på skilda sätt som gav varierat utrymme och varierat innehåll i de styrda och frivilliga aktiviteterna.

De intervjuade barnen var fördelade på 12 grupper som bestod av mellan fyra och sex barn. Gruppindelningen gjordes utifrån lärarnas kännedom om barnen i syfte att skapa förutsättningar för en trygg samtalssituation. Intervjuerna ägde rum mellan 10 och 28 minuter och spelades in. Forskningsprocessen följde Vetenskapsrådets (2017) rekommendationer för god forskningssed. Barnen hade fått åldersadekvat information

om projektets syfte, deras del i detta och deras rättigheter att avstå medverkan och utifrån denna information samtyckt till att delta.

Analysprocessen startade redan under intervjuerna, då barnens utsagor gav upphov till följdfrågor för att säkerställa att det de sagt uppfattats på ett så korrekt vis som möjligt, och för att be om förtydliganden. De inspelade intervjuerna transkriberades och genomgick en tematisk analys (Braun & Clarke, 2006), för att synliggöra barnens strategier för att välja aktivitet. Tre olika strategier framträdde från analyserna: återgå till pågående lek, välja kompis samt observera det som pågår. Analysresultaten diskuteras med utgångspunkt i de tre teoretiska begreppen: kompetens, samhörighet och autonomi (King & Howard, 2016), som är psykologiska basala behov som kan tillfredsställas genom barns fria lek. På så sätt bidrar analysresultat och diskussion till en ökad förståelse om barns strategier för att välja aktiviteter samt hur sådana val kan bidra till barns välmående i fritidshem.

Resultat

I analysen framträder tre olika strategier eller metoder barn använder sig av för att bestämma sysselsättning i den fria leken: återgå till pågående lek, välja kompis samt observera det som pågår. I presentation av citat från intervjuerna benämns intervjuaren med bokstaven I och barnen med bokstaven B följt av en siffra för att särskilja barnens utsagor åt.

Återgå till pågående lek

När barnen berättar om hur de väljer vad de ska göra under den fria leken, framkommer att de gärna vill återgå till en lek som de gjort tidigare under dagen eller tidigare i veckan.

I: är det svårt att komma på vad man vill göra då?

B1: ibland

B2: ibland

B3: det beror på om man har gjort nåt innan som man känner att: åh det här vill jag fortsätta med, det var kul

I: aha...händer det ofta?

B3: att man har gjort nåt innan?

I: ja

B3: för mig händer det ganska ofta

B1: nej, inte speciellt

B3: såhär att man har hittat nån ny grej och sen såhär: det här är kul, det kanske jag ska fortsätta med (Tranan, grupp 4)

Strategin att återgå till pågående lekar tycks, utifrån barnens diskussioner, ta form i processer som är flytande i tid och rum. En lek är inte tydligt avgränsad till ett specifikt tillfälle, utan kan återupptas senare. När barn gör val av lekar och aktiviteter förflyttar de sig således tids- och platsmässigt och tänker tillbaka på vad de gjort tidigare. Barnens aktivitet i fritidshemmet är därmed på ett sätt ständigt pågående, redo att plockas upp igen av barnen, när utrymme ges för detta. Analyserna visar också hur barnet skapar och verkar i ett sammanhang inom fritidshemmets ramar. På

fritidshemmet Bofinken besöker gruppen återkommande varje vecka en skogsdunge. När barnen berättar och diskuterar vad de brukar göra i skogen, blir det tydligt att det återkommande besöket är en bidragande möjlighet för barnen att kunna återuppta en lek som är förknippad till den särskilda platsen:

B1: alltså, första dagen vi var det, det var ju, då hade man ingenting att göra. Alltså man brukar ju mest göra kojor när man inte har nåt...eller, där, i skogar. Vi hade, många börjar att bygga några kojor. Och sen har det bara fortsatt med dom, ganska länge

I: jaha, så ni har varit där förut och så kommer ni ihåg vad ni gjorde?

B1: jaa

(...)

B2: men först så här. I morse. Då hade inte vi nåt att göra jag och x och x och x och x. ja. Vi hade inget att göra. Då frågade vi en kompis till oss. Som vi brukar leka en lek med. Och då ville han inte vara med. I alla fall. För att han ville leka nåt annat. Och så nästa rast så ville han leka det och då lekte vi det och sen så. Sen så, ja, lekte vi det typ alla raster. Och sen gjorde vi det jättelänge och om vi skulle gått till skogen idag, skulle vi lekt det för vi...

I: jaha, så leken fortsätter?

B2: ...ja, den fortsätter- (Bofinken, grupp 1)

Exemplet ovan visar hur återupptagandet av pågående lekar är en strategi som kopplar samman tid och rum genom aktiviteter. Det är inte bara platsen som definierar eller förknippas med en lek, som skogen i exemplet ovan. Även rasterna under skoldagen blir till utrymme för att återuppta lekar som pågår.

Välja kompis

En annan strategi som framträder i analyserna av barnens utsagor om hur de väljer aktiviteter och lekar i fritidshemmet, är att valet av kompis ofta kommer före valet av sysselsättning. På fritidshemmet Tranan har lärarna initierat en rutin med syfte att barnen beroende på aktuell dagsform ska ta egna beslut om en lämplig aktivitet. När de kommer till fritidshemmet efter skoldagens slut, ombeds de att känna efter om de behöver utrymme för vila och rekreation, eller om de är redo för mer fysiskt aktiva sysselsättningar. Vid behov av ett lägre tempo erbjuds barnen så kallat gröna aktiviteter, medan barn som är fyllda av energi föreslås delta i en gul aktivitet. Lärarna signalerar att det är viktigt att barnen känner efter själva vilka behov och känslor som individen har just för dagen. I nedanstående samtal anknyter barnen till den av lärarna färgkodade organiseringen av aktiviteter:

I: brukar det vara svårt att komma på vad ni ska göra?

B2: ibland

B1: jag brukar tycka det är ganska svårt när man ska välja, vad man vill om man vill grön eller gul. För att jag brukar inte kunna bestämma mig

så bra. Jag brukar vilja byta mycket. För när jag väljer nåt, då väljer mina kompisar den andra saken och det vill inte jag

I: du vill göra som du själv vill, men ändå som dina kompisar?

B1: ja

I: och hur gör du då då? Om dom inte vill göra samma som du?

B1: då (skratt) säger jag att jag vill byta, men om det inte går så kör jag bara med dom (Tranan, grupp 1)

Exemplet visar barnens perspektiv på hur de upplever det individuella valet utifrån behov och känsla, som de vuxna signalerar vara mycket viktigt. Barnen berättar att det uppstår ett dilemma vid ett sådant val, när den egna känslan och behovet inte stämmer överens med kompisarnas val. I exemplet berättar ett av barnen att i ett sådant dilemma, är samhörigheten med kompisarna överordnat både den egna känslan och behovet och de vuxnas organisering av hur valet ska göras. Barnet i exemplet bortser från de instruktioner som getts och skapar en egen strategi för hur hen ska kunna vara med sina kompisar – genom att vilja byta, eller helt enkelt bara vara med i den andra aktiviteten, trots att hen valt något annat.

Analysresultaten visar att det inte går att underskatta vikten av att få vara med sina kompisar, utifrån barns perspektiv på att välja aktivitet. Det problematiserar den pedagogiska idén om att barn ska och förväntas skapa nya sociala relationer i fritidshemmets verksamhet. I exemplet nedan likställer barnet sina kompisar med en familj:

B2: mm och ibland anpassar man sig efter kompisarnas val

I: fast man inte skulle (skratt)

B2: ja (skratt)

I: jag förstår

B2: det har hänt mig och B1

I: jag förstår

B3: men ibland väljer man ju också själv och så kanske nån kompis också väljer

I: ja precis

B3: så det är ju liksom inte bara så

I: nej, precis. Jag fattar. ...men vad bra, då vet jag lite kring hur ni väljer, att kompisar är väldigt viktigt

Flera: ja

I: ...när ni väljer

B2: alltså så här, ibland kan kompisar, när man har väldigt kul, kan dom kännas som familjen

I: just det, så vad man gör tillsammans med kompisarna är inte så viktigt, det viktigaste är att man är tillsammans?

Flera: mm (Tranan, grupp 3)

Exemplet ovan visar att nära och trygga relationer till kompisarna har påtaglig betydelse för barnens känsla av tillhörighet och sammanhang. Barnens val under den fria leken är inte lärarstyrda men kan utifrån de presenterade exemplen på barns perspektiv förstås som delvis kompisstyrda. Både aktiviteten i sig och kompisarnas val är därmed betydelsefulla för barnens val inom den fria leken.

Observera vad som pågår

Ett vanligt förekommande svar på frågan om vad barnen gör om det inte riktigt vet vad de ska hitta på under någon del av fritidshemsvardagen är att de observerar det som pågår runtomkring. Om barnet inte är engagerat i en pågående lek eller aktivitet, kan det underlätta och ge inspiration genom att observera andras pågående lekar:

B1: nej, liksom, jag går mest bara runt

B2: exakt, det gör jag med

B3: jag brukar mest typ, jag försöker, jag fortsätter bara att tänka på vad jag ska göra, tills jag kommer på nåt. Det finns hela tiden nånting som är att göra och som är ganska kul

B2: och ibland går jag bara typ runt och kollar vad andra gör (Tranan, grupp 4)

När barnet scannat av de aktiviteter och lekar som pågår och känt efter vad det har lust att göra, bestämmer hen sig för om hen vill delta eller inte.

Det förekommer även att barnen uppger att de drar sig till en lärare när de inte har något att göra. Läraren blir då ett sällskap att gå med runt skolgården, eller deltagare i en lek eller aktivitet:

I: När ni kommer till fritids så verkar det som att ni ganska snabbt kommer på vad ni ska göra. Är det så?

B1: Ja, ibland

B2: Ibland

B3: Men om inte kompisarna är där brukar jag gå runt med Simone

B1: Ja, då frågar jag Simone om vi kan spela ett spel eller så (Måsen, grupp 4)

Lärarnas delaktighet och påverkan i barns val av aktiviteter är dock inte något som barnen lyfter som en vanlig strategi. Detta kan bero på barns egna föreställningar om vad den fria leken innebär och att en sådan definition är att lärarna inte är delaktiga i val av aktiviteter. Trots det nämns således att, som en sista utväg, läraren kan bistå med både förslag på aktivitet och som sällskap i aktiviteter om barnen inte vet vad de ska göra.

Diskussion

Den här texten syftar till att utifrån barns perspektiv, bidra med kunskap om barns val av aktiviteter och sysselsättning i fritidshemmets fria lek. Därigenom har det också synliggjorts vad barn värderar och prioriterar i sin fritidshemsvardag. I den här diskussionen relateras barns perspektiv på val av aktivitet till de tre begreppen: kompetens, sammanhang och autonomi, som enligt självbestämmandeteori (King & Howard, 2006) utgör psykologiska behov som kan tillfredsställas av fri lek, och som i förlängningen också bidrar till barns välmående.

Analysresultaten visar att barns egna perspektiv på hur de väljer aktiviteter synliggör självbestämmande som barnen nyttjar till att återgå till olika kända sammanhang. Sammanhanget kan vara aktivitetsbaserat, att återgå till en pågående lek barnet sysselsatt sig med vid tidigare tillfällen. Sammanhanget kan emellertid också vara socialt; att återgå till de pågående relationer barnet redan har.

Att vänner och relationer spelar stor roll för barns val av aktiviteter har även tidigare studier visat (Hjalmarsson & Söderström, 2014; Lager & Gustafsson Nyckel, 2022). Att känna tillhörighet och gemenskap med andra är en stor del av barns välmående. Analysresultaten visar att vännernas betydelse för det fria valet kan kopplas till att uppleva att vara en del av ett sammanhang. Fria val i fritidshem kan således möjliggöra för barn att utifrån egna preferenser välja att vara en del av ett sammanhang, oavsett om det är en pågående lek eller pågående relationer till vännerna. Barnens inre motivation att ingå i en gemenskap påverkar därmed deras val i och av lek i fritidshemmets institutionella miljö, vilket utifrån King och Howards (2016) ramverk kan förstås som en betydande del av ett val som är anpassningsbart snarare än fritt.

Utifrån barnens berättelser tycks det fria valet i sig vara betydelsefullt. Vår tolkning är att det finns ett självändamål med att själv få välja, vilket innebär att det barnen väljer att sysselsätta sig med kan vara underordnat känslan av att själv få bestämma. De aktiviteter barnen uttrycker att de själva väljer faller också inom ramen för de aktiviteter som ofta beskriver fritidshemmets verksamhet, såsom olika fysiska lekar och idrotter eller estetisk verksamhet som pyssel och dans. Utifrån analysresultaten synliggörs därmed att det är betydelsefullt att få välja själv, men att det i första hand inte handlar om att barnen vill göra något helt annat än det som erbjuds i lärarledda aktiviteter i fritidshemmet. King & Howard (2016) menar att möjligheten till autonomi och ett upplevt fritt val bidrar till att fylla vissa basala psykologiska behov hos barnet och som i sin tur främjar en känsla av välmående.

Barnens uttryck av att vilja återgå till pågående lekar eller relationer, som återfinns i deras berättelser om hur de väljer aktiviteter, problematiserar den fritidspedagogiska traditionen av att fritidshemmet ska bidra till nya relationer och att bredda barns erfarenheter av nya aktiviteter och upplevelser (jfr Lager, 2020). Detta rymmer en fritidspedagogisk utmaning som för läraren innebär att hitta en balans mellan barns möjligheter att återgå till det pågående och att erbjuda barn nya erfarenheter och öppna upp för nya vänskapsrelationer att växa fram.

Att göra fria val av aktiviteter innebär att göra informerade val utifrån de pågående (eller nya) lekar som pågår och de relationer barnet har med de andra i gruppen. Därmed kan vetskap eller kunskap om vad som pågår och att ha pågående relationer förstås som den kompetens som krävs för att kunna göra val av aktiviteter. När sådan kunskap inte finns, när barnet upplever att hen inte har något att göra eller inte vet vad hen ska göra, nämner barnen att de observerar vad som pågår runtomkring. Observation tycks därmed vara en strategi som används för att skaffa sig kunskap och kompetens om vad som pågår. En annan sådan strategi som nämns är att vända sig till en lärare för att få hjälp att hitta på något att göra. Att känna sig del av ett sammanhang

förstås därmed som en form av kompetens som behövs för att göra fria val, samtidigt som fria val utvecklar en sådan kompetens. Detta resultat ger en annan bild än den som framkommer i Hjalmarsson & Söderström (2014), där lärarna uttryckte att de ville komma ifrån kompisarnas inflytande och få barnen att fokusera på självständiga och individuella val. Vår studie visar att det fria valets erbjudande om att få vara del av ett sammanhang och att nyttja och utveckla sin kompetens att kunna vara det, är en viktig faktor för barns välbefinnande. Det framträder som betydelsefullt för barnen att vara del av något pågående, något att komma tillbaka till. Detta något är inte knutet till antingen plats, tid eller kompisar, utan varierar i tid, rum och relationer. Det gör att barnen behöver ha kunskaper om vad det finns för möjligheter.

Flising (1997) fann för flera decennier sedan att meningsfullhet för barn innebär någonting att göra, någonstans att vara och någon att vara med. Resultaten i vår studie bekräftar den bilden av barns behov och önskningar. I och med att begreppet meningsfull fritid formaliserades genom skrivningen i läroplanen, blev begreppet en slags potentiell bro mellan den tidigare socialpedagogiska traditionen och den nutida lärande-fokuserade traditionen i fritidshemmets verksamhet. Detta problematiserar Lager och Gustafsson Nyckel (2022) och menar att betydelsen av begreppet meningsfullhet i fritidshem har förskjutits och kommit att relateras till läroplanens formulerade innehåll. Läroplansmålen är inte uppfyllandemål utan strävandemål, men trots det något som ska utvärderas och kvalitetsgranskas. Det väcker frågor om hur meningsfull fritid i betydelsen barns behov och önskan att tillhöra ett sammanhang, värderas och kommuniceras som en betydelsefull del av en utbildningsverksamhet. I relation till Cartmel et al (2024) diskussion om strävanden och tendenser att nyttigöra barns fritid, ställer vi frågan om den samtida fritidspedagogiken riskerar att komplicera den meningsfulla fritiden.

Studien har bidragit med viktiga insikter om att det pågående bör ges utrymme och uppmärksamhet vid planering av fritidshemsverksamhet. Det innebär att det finns en fritidspedagogisk poäng i att möjliggöra för barnen att kunna återgå till lekar och relationer. Studien har också visat hur barns känsla av att vara en del av ett sammanhang möjliggör välbefinnande i och genom fria val av aktiviteter i fritidshemmet. En begränsning med studien är att barnens berättade erfarenheter inte omfattar reflektioner om inkluderings- och exkluderingsprocesser i barngruppen, vilket har stor betydelse för lärares planering och organisering av barns fria aktivitetsval i syfte att skapa en trygg och meningsfull fritid för alla barn.

Referenser

- Braun, V., & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp0630a
- Dahl, M. (2011.) *Barns sociala liv på fritidshemmet. En studie om praktikgemenskaper och alliansbildning i egenstyrda aktiviteter*. Licenciatuppsats. Göteborg: Göteborgs universitet
- Elvstrand, H., & Närvänen, A-L. (2016). Children's own perspectives on participation in leisure-time centres in Sweden. *American Journal of Educational Research*, 4(6), 496–503. doi:10.12691/education-4-6-10.
- Flising, B. (1997). Fritidspedagogik - Skolbarnsomsorgens verksamhet och kvalitet för barnen. I *Röster om den svenska barnomsorgen* (SoS-rapport 1997:23) (s. 101–112). Stockholm: Socialstyrelsen.
- Haglund, B. (2015). Pupil's opportunities to influence activities: A study of everyday practice at a Swedish leisure-time centre. *Early Child Development and Care*, 185(10), 1556–1568. doi:10.1080/03004430.2015.1009908.
- Hjalmarsson, M. (2013). Governance and voluntariness for children. *International Journal for Research on Extended Education*, 1(1), 86–95. doi:10.3224/ijree.v1i1.08.
- Hjalmarsson, M. & Söderström, Å. (2014). Capturing the proven experience through action learning. The systematic work of developing quality in Swedish leisure-time centres. *Action Learning Action Research Journal (ALARj)*, 20(20), 162-177.
- Holmberg, L. (2018). *Konsten att producera lärande demokrater*. PhD Thesis. Stockholms universitet.
- Holmberg, L. & Kane, E. (2020). Den tacksamma leken: Legitimering av fritidshemsverksamhet genom utbildningspolitik och forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 25(2-3), 92-113. doi.org/10.15626/pfs25.0203.05
- Kane, E. (2015). *Playing practices in school-age childcare: An action research project in Sweden and England*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- King, P. & Howard, J. (2014a) "Factors Influencing Children's Perceptions of Choice within Their Free Play Activity: The Impact of Functional, Structural, and Social Affordances." *Journal of Playwork Practice*, 1, (173–90).
- King, P. & Howard, J. (2014b). "Children's Perceptions of Choice in Relation to Their Play at Home, in the School Playground, and at the Out-of-School Club." *Children and Society*, 28, (116–27).
- King, P. & Howard, J. (2023). Free Choice or Adaptable Choice. *American Journal of Play*, 9(1), 56-70.
- Lager, K. (2020). Possibilities and Impossibilities for Everyday Life: Institutional Spaces in School-Age Educare. *International Journal on Research of Extended Education*, 8(1). 22-35 <https://doi.org/10.3224/ijree.v8i1.03>
- Lager, K. & Gustafsson-Nyckel, J. (2022). Meaningful leisure time in school-age educare: the value of friends and collective strategies. *Education in the North*, 29(1), 84-100. doi.org/10.26203/spno-8f76
- Ljusberg, A-L. (2023). The concept of pupils' interests in the context of school-age educare in Sweden. *Early Child Development and Care*, 193(2), 223-234. <https://doi.org/10.1080/03004430.2022.2075356>
- Norqvist, M. (2022). *Fritidshemmets läroplan under förhandling. Formulering, tolkning och realisering av del fyra i Lgr11*. Doktorsavhandling. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap. Umeå universitet.

Skundberg, Ø. (2022). Lekens instrumentelle verdi: fire eksempler fra praktisk-pedagogisk litteratur. In *Pedagogikkens idé og oppdrag* (p. 1 online (nettilkoblet) ressurs (side 27–41). Fagbokforlaget.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.